

Kuba válaszüton

Kategória: [2010. október](#)

Írta: Jeanette Habel

Szeptember elején Fidel Castro az amerikai *The Atlantic* havilapnak adott interjúban kijelentette, hogy a kubai modell már nem működik. Azóta Castro szavait különbözőképpen értelmezik. A nemrég bejelentett intézkedésből, ötszázezer alkalmazott elbocsátásából arra következtethetünk, hogy Castro belevágott a kifulladásos modell radikális átalakításába.

„Fontos döntések, melyek strukturális és koncepcionális változásokat hoznak magukkal” – így jellemezte Raoul Castro idén augusztus 1-jén a népi nemzetgyűlés (ANP) előtt a minisztertanács intézkedéseit, melyeknek a fő célja a közszolgálatban dolgozó tömegek csökkentése. A „társadalmi modell aktualizálásának” nevezett terv szeptember 14-én kezdődött ötszázezer állami poszt megszüntetésével, amelyet jövő márciusig hajtanak végre a kubai munkaügyi központ (CTC) döntése alapján, „a termelés és a szolgáltatások színvonalának emelkedése, a hatalmas szociális kiadások csökkentése, a jogosulatlan ingyenesség és a magas összegű támogatások rendszerének

megszüntetése” érdekében, ahogy nyilatkozatukban fogalmazzak. Kubában az aktív munkavállalók nyolcvan százaléka, mintegy 4,4 millió dolgozó kapja az államtól a fizetését. Raoul Castro szerint a dolgozók mintegy egynegyede felesleges. A szeptember 14-én bejelentett rendezési terv egyelőre az állami alkalmazottak tizenkét százalékát érinti, és csak az első lépése a reformnak nevezett intézkedéssorozatnak, amely az aktív munkavállalók húsz százalékát fogja érinteni: „rémületes szám”, ahogy Leonardo Padura költő fogalmazott.

Tárgyalások

A 2000-es évek javulásához képest ma Kubának újra igen nehéz helyzettel kell megbirkóznia. Omar Everenly Perez közgazdász szerint „a jövedelmek nem fedezik egy átlagos kubai család szükségleteit, elsősorban a piacokon jellemző igen magas élelmiszerárak miatt. Ezért van, hogy a lakosság egy része képtelen elemi szükségleteit is kielégíteni.”^[1] Emiatt a lakosok apró kiegészítő munkákat vállalnak a túlélés érdekében. A kubai gazdaságtudató központ (CEEC) szerint a mostani válság több körülmény eredménye. Vannak ezek között konjunkturálisak: a kubai kereskedelmi mérleg romlása^[2] (az exportált nikkell árának esése, illetve a behozott élelmiszer és energiahordozók árának növekedése), a szigeten 2008-ban végigsöprő három ciklon pusztításának következményei, a nemzetközi gazdasági válság hatásai. A strukturális okok között az amerikai embargón túl említhetjük a sziget gazdaságának belső gyöngeségeit és egyenlőtlenségeit, vagy a kettős valutarendszer, a gyenge peso és az erős, konvertibilis peso használatának tragikus következményeit. A másik probléma a kubai állami mezőgazdaság igen gyenge termelékenységé – noha a magánszektor állítja elő a kubai mezőgazdasági termelés hetven százalékát -, amely arra kényszeríti az országot, hogy élelmiszerszükségletének kétharmadát külföldről hozza be. Raoul Castro ezt közvetlen nemzetbiztonsági kockázatként értékeli. Az évi egymillió tonnára tehető cukortermelés évek óta tartó csökkenését egyenesen kiábrándítóan nevezte a Kubai Kommunista Párt (PCC) lapja, a *Granma*.

Már négy éve Raoul Castro irányítja az országot, és azóta beszél szüntelenül az alapvető reformok elkerülhetetlenségéről. De eddig csak igen korlátozott intézkedésekre került sor, elsősorban a mezőgazdaságban (főként a magánszemélyek földhöz juttatásáról van szó^[3]), vagy a szolgáltatási szektorban, ahol szintén a magánkezdeményezéseket támogató intézkedéseket hoztak. A hivatalos

beszédben az „egyenlőségesdi” újkeletű megbélyegzése ma a legkülönbözőbb támogatások lassú leépítésének kíséretében hangzik el: a vállalati menzákat bezárják, egyetemi ösztöndíjakat szüntetnek meg, egyre kevesebb diákot vesznek fel az egyetemekre, a nyugdíjkorhatárt öt évvel emelik és az élelmszerjegyek, az úgynevezett *libreta* megszüntetését is fontolgatják. Egyre nagyobb a nyugtalanság a lakosság, elsősorban a legszegényebb rétegek körében.

A becslések szerint a népesség húsz százaléka él a szegénységi küszöb alatt[4]. Ma már a CTC nyilatkozatában megállapítja, hogy „többé nem lehetséges az elbocsájtott munkások védelme, és nem tudjuk a jövedelmüket sem örök időkre garantálni”. A reformokat a szakszervezeti vezetők fogják végrehajtani, a Párt irányítása alatt. Az állásuktól megfosztott dolgozóknak tehát vagy az állami szektorokban kell elhelyezkedniük (mezőgazdaság, építőipar és más iparágak), ahol a munkabérek már most veszteségesek az államnak, vagy a magánszektorba tódnak: az egyéni vállalkozások, a szövetkezetek vagy például a lakáskiadás. Ezeknek a jelenségeknek a támogatására rövid időn belül tervezik a vonatkozó törvények megalkotását – eddig nem voltak ilyenek –, azaz munkavállalókat lehet majd alkalmazni, és ez megteremtheti a valódi munkaerőpiac alapjait. Egyre-másra láthatjuk tehát a gazdasági reformlépéseket, amelyek célja, hogy nyissanak a piac felé, és bevezessék a különböző tulajdonformákat, amelyeket továbbra is az állam fog szabályozni, miközben megszabadul a jelentős szociális költségek egy részétől.

De vajon reális-e azt javasolnunk frissen elbocsájtott dolgozóknak (alkalmazottaknak, funkcionáriusoknak), hogy váljanak földművelőkké vagy építőipari munkásokká? A magánszektor képes lesz-e a felszámolt munkahelyek kompenzálására? Ebben igen sokan kételkednek, és kritikával illetik a döntések meghozatalának bürokratikus voltát. A Kommunista Párt VI. Kongresszusát eközben elhalasztották[5].

A válság hatására évek óta viták zajlanak a fejlődési stratégiákról és a szociális jogok megőrzésének lehetséges módjairól. Az emigránsokról nem szólván a rezsimen belül három, bár nem egyértelműen kialakult és elkülönült irányzatot lehet elkülöníteni e kérdésekben.

Az első csoportba tartoznak a rendszer irányítói, a liberális reformok hívei. Ezt a csoportot Raoul Castro egyébként új emberekkel töltötte fel, és ma sok vezetői posztot a hadsereg egykori tagjai töltenek be. Az ő számukra az „egyenlőség”, a „paternalizmus” – amelyen a széles szociális jogokat értik, nem pedig a politikai hatalom kisajátítását – minden rossznak az okozója. Övék Fidel Castro tényleges támogatása is. Ők nemigen vizsgálják a termelőmunka eredménytelenségének vagy a rendszer alacsony hatékonyságának okait, mindössze arra szorítkoznak, hogy ostorozzák a munkások motivációjának hiányát. Amikor idén augusztus elsejei beszédében Raoul Castro kijelentette, hogy „nem lehet Kuba az egyetlen ország a világon, ahol munka nélkül is meg lehet élni”, komoly felháborodást keltett: ugyanis köztudott, hogy a munkahelyi hiányzásoknak gyakran éppen az az oka, hogy a munkások a túlélésük érdekében kénytelenek másik, illegális munkát is végezni. Hallani egyes vállalatok katonai vezetőinek a kijelentéseit is, akik szerint Kubának nincs más választása, Kína vagy Vietnam mintájára alkalmazkodnia kell a globalizáció kényszereihez, saját jellegzetességeinek megőrzésével. Be nem vallott félelem az is, hogy Kuba túlságosan függ Venezuelától, első számú kereskedelmi partnerétől, ahogy korábban függött a Szovjetuniótól, és ez tovább gyengíti a helyzetét. A két ország közti kereskedelem jelenti Kuba kivételének 18,5 százalékát, míg a behozatal 29,2 százaléka érkezik Venezuelából, nem beszélve a napi 96 ezer hordó olajról.

A második csoportot a Kommunista Párt néhány kiemelkedő vezetője és néhány közigazgatási káder alkotja. Ők leginkább a „Gorbacsov boszorkánytanonc” tapasztalat megismétlődésétől félnek, ezért elleneznek mindent változást, nehogy kontrollálhatatlan folyamatokat indítsanak el. E pártvezetők keveset szerepelnek a nyilvánosság előtt, de ennek ellenére igen nagy a befolyásuk.

A harmadik, igen szétszórt csoportot alkotják az értelmiségiek, diákok, a Kommunista Párt egyszerű tagjai, a művészek, akik mind az intézményi, mind a munkahelyi politikai és gazdasági demokrácia elmélyítéséért küzdenek. Ennek a részvételi irányzatnak éppen saját heterogenitása a gyöngesége is egyben.

Nem kívánunk valami képzeletbeli egységet létrehozni

Az ebbe az irányzatba tartozó volt diplomata, Pedro Ramos, aki dolgozott a belügyminisztériumban is, 2008-ban fogalmazta meg a *Programjavaslatok a részvételi és demokratikus szocializmus elérésére*^[6] című kiáltványát, melyet végül sohasem vitattak meg. Mégis sokan vannak, akik hosszú ideje kongatják a vészharangot és követelik a részvétel és az öngazgatás lehetőségeinek növelését, melynek célja „a belső energiáinak végére jutott modell”^[7] megreformálása. Az író Leonardo Pandura így fogalmaz: „A kormány nem akarja megváltoztatni a politikai rendszert. (...) Mindössze olyan gazdasági alternatívákat keres, amelyek révén meg tudja őrizni politikai hatalmát.”^[8]

A különböző alternatív stratégiákról szóló vita már megkezdődött néhány egyetemi központban^[9], a *Temas*-ban és a hozzá hasonló újságokban és az interneten is (Kuba 11 millió lakosából 1 millió 600 ezerre teszik az internetfelhasználók számát), viszont teljesen hiányzik a PCC által irányított központi, országos médiákból. Maga a kubai elnök is szükségesnek tartotta leszögezni két évvel ezelőtt, hogy „nem kívánunk valami képzeletbeli egységet létrehozni egyetlen témában sem”^[10].

Az egyház komoly szerepet játszott 2003-ban a bebörtönzöttek kiszabadításában, most pedig a szabad vitaköröknek ad helyet. Ilyen volt például a tizedik, Havannában rendezett Katolikus Szociális Hét nevű rendezvény, amelyen észak-amerikai és kubai értelmiségiek cserélhettek eszmét, az előadásokat pedig az *Espacio Laical* publikálta^[11].

Mellesleg lassan a Havanna és Washington közötti kapcsolatok is fejlődnek: az embargó ugyan fennmaradt, de találkozók kezdődtek a turizmusról vagy az olajiparról – egyelőre igen diszkréten. A szigetországnak az amerikai vállalatok által oly nagyon óhajtott megnyitása paradox módon aggodalmat is kelt bizonyos körökben, ahogy például a *Foreign affairs* fogalmaz, pedig ezt a lapot nem nagyon lehet Castro-imádattal vádolni: „az Egyesült Államok és Kuba közti kereskedelmi és utazási szabályok bármely lazulása kétségtelenül tovább gyengítené a kubai gazdaságot. (...) A kubai egészségügy minden bizonnyal azonnal összedőlne, amint a jól képzett orvosok és ápolónők máshol is munkát vállalhatnának. Mellesleg a profitérdekelt amerikai vállalatok azonnal megszállnák az egészségügyünk romjait, hogy a jövedelmező gyógyászati turizmus intézményeivé alakítsák át őket.”^[12]

Igaza van tehát a Wall Street Journalnak, amely a „tömeges elbocsájtások programját” úgy értékelte, hogy „Kuba a kapitalizmus felé fordul”?^[13] Még ha a kubai vezérkar kereken is tagadja mindezt, a változás nyilvánvaló. A kilencvenes évek kereskedelmi reformjainak olyan társadalmi rétegződés lett a következménye, amely egyértelműen növeli az egyenlőtlenségeket, és ezt különösen a feketék szenvedik el^[14]. Armando Chaguaceda kutató szavaival „ha a piac társadalmi irányító szerepe úgy nő meg, hogy közben nincsenek korlátozó mechanizmusok, és nem erősödik meg a munkásdemokrácia, akkor mindennek az ideológiai következménye az állami és államok feletti kapcsolatokkal rendelkező burzsoázia újraformálódása lesz (törvényileg is, hiszen a gyakorlatban már ez a helyzet)”^[15].

És minden bizonnyal ez lenne a kubai társadalmi modell vége.

A szerző a Dél-Amerikai Kutatóintézet tanára Párizsban.

Fordította: Balázs Gábor

^[1] *Noces recientes sobre la economía en Cuba, Espacio Laical*, Havanna, 2010. július–szeptember.

^[2] Azaz az export és az import egymáshoz való viszonya.

^[3] 2010 májusában mintegy 90 ezer hektár földet osztottak szét magánszemélyek között, azonban ennek felét sem kezdték el megművelni, vagy csak igen alacsony színvonalon.

^[4] Vö. *Cuban perspective on Cuban socialism, Socialism and democracy*, vol. 24, n. 1, Sommerville (Egyesült Államok), 2010. március.

[5] A legutóbbi kongresszust tizenhárom évvel ezelőtt tartották, a hatodik kongresszusnak kellett volna ratifikálni a már bejelentett reformokat.

[7] Roberto Covas Avivar: *Kaosenlared*, 2010. szeptember 13.

[8] IPS, Havanna, 2010. augusztus.

[9] Többek között a Haydé-féle tanszéken Santamariában és a Juan Marinello Intézetben.

[10] Idézet a Santiago de Cubában elmondott 2008. július 28-i beszédből.

[11] Ezt a lapot a havannai érsekség mellett működő ún. "laikusok tanácsa" adja ki.

[12] Laurie Garrett: *Castrocare in crisis, Foreign affairs*, New York, 2010. július-augusztus.

[13] *The Wall Street Journal*, 2010. szeptember 14.

[14] Mayra Espina: *Cuban perspective on Cuban socialis*", *Socialism and Democracy*, 2010. március.

[15] Idézet a szerző szeptember 16-án küldött e-mailjéből.

 [politikai elemzés](#) [kuba](#) [dél-amerika](#)